

Daklozenenquête Rotterdam 2018-2019

INHOUD

Inleiding.....	2
Het beeld van alle daklozen.....	3
Alle daklozen.....	4
Voorgeschiedenis.....	4
Verblijfplaats 's avond en overdag	4
Demografische kenmerken	5
Problematiek en gezondheid.....	5
Het beeld van recent daklozen	7
Recent daklozen	8
Voorgeschiedenis.....	8
Verblijfplaats 's avond en overdag	8
Demografische kenmerken	9
Problematiek en gezondheid.....	9
Niet rechthebbenden: mensen zonder CO-pas	10
Voorgeschiedenis.....	10
Verblijfplaats 's avond en overdag	10
Demografische kenmerken	11
Problematiek en gezondheid.....	11

Maaïke Dujardin, Eva Mandos

Onderzoek en Business Intelligence (OBI)

Projector 8055

Juli 2019

In opdracht van de gemeente Rotterdam, cluster Maatschappelijke Ontwikkeling

INLEIDING

Bij erg koude weersomstandigheden wordt de zogenoemde Winterkouderegeling van kracht. Er zijn dan extra opvangplekken beschikbaar in de nachtopvang en de regels voor toelating tot de opvang worden versoepeld. Dit is een goede gelegenheid om een momentopname te maken van alle daklozen in Rotterdam en de zogenoemde daklozenenquête uit te voeren. De enquête wordt om het jaar uitgevoerd, tegelijkertijd met de andere grote steden Amsterdam, Den Haag en Utrecht.

Op 31 januari 2019 zijn in totaal 208 daklozen in Rotterdam gesproken (dat is 59% van het totaal aantal slapers die avond). Hiervan hadden er 153 een CO-pas. Mensen met een CO-pas hebben ook buiten de winterkouderegeling toegang tot de nachtopvang (zogenoemde 'rechthebbenden'). 47 geïnterviewde daklozen hadden geen CO-pas, waarvan er 3 ook geen geldige verblijfsvergunning hadden. Mensen die structureel gebruik maken van een Bed-Bad-Brood voorziening voor ongedocumenteerden zijn niet in het onderzoek betrokken.

Alle locaties die tijdens de Winterkouderegeling opvang bieden zijn bezocht. Het gaat om de volgende locaties (zie ook het kaartje rechts):

Leger des Heils

1. William Booth huis
2. De Meerpaal
3. Het Roer
4. De Steiger
5. Bredestraat

Centrum voor Dienstverlening

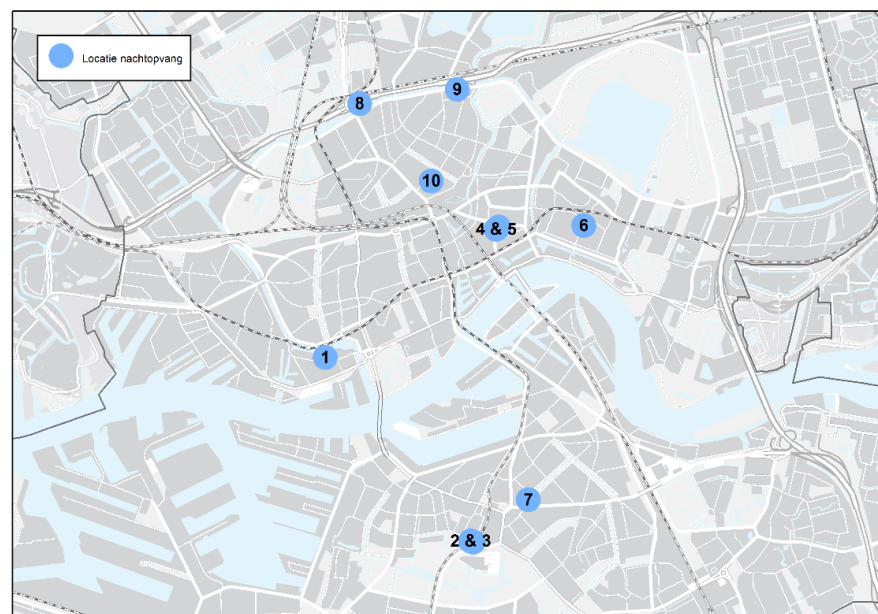
6. Havenzicht
7. De Hille
8. Noorderkanaalweg

Nico Adriaansstichting (NAS)

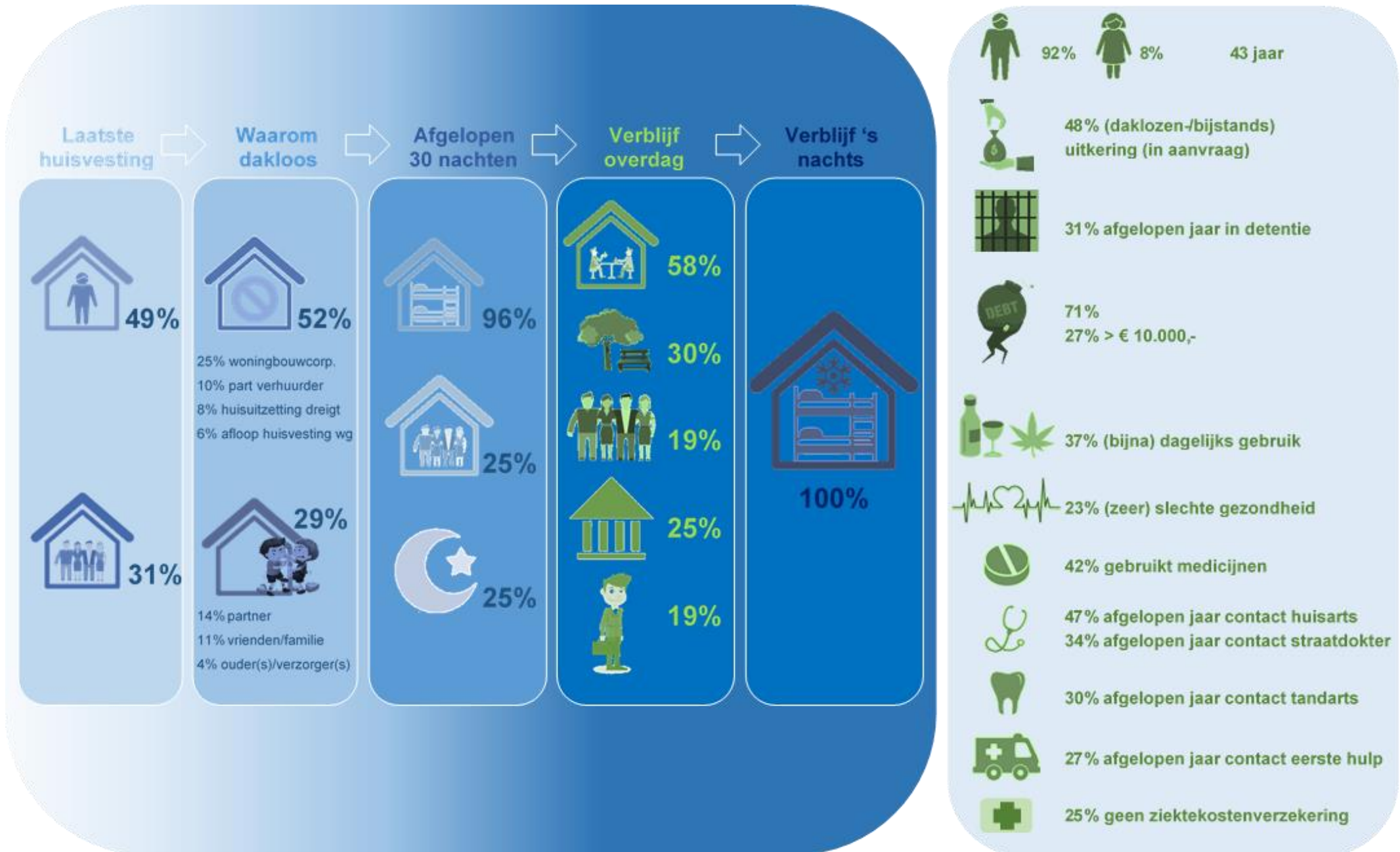
9. Van Speijk (extra WKR-locatie)
10. Vijverhofstraat (en gymzaal Pernis)*

* Bezoekers van de extra locatie in Pernis verzamelen in de Vijverhofstraat

Op individueel niveau is dakloosheid misschien wel het 'toppunt' van instabiliteit, veelal veroorzaakt door een opeenstapeling van problemen. Toch is het profiel van daklozen zoals we dat de afgelopen jaren met dit onderzoek in beeld brengen verrassend stabiel, ook al gaat het telkens om andere individuen die op dat moment dakloos zijn. Per jaar zien we wel dat percentages wat stijgen of dalen, maar het gaat dan, globaal gezien over de jaren, toch vooral om schommelingen binnen bepaalde bandbreedtes waarbij er meestal geen duidelijke trend te zien is. Toch is het nuttig dit onderzoek te blijven herhalen, al was het maar om vast te stellen dat er geen opvallende ontwikkelingen of uitschieters zijn. In dit document geven we een (beknopte) indruk van de kenmerken en voorgeschiedenis van daklozen. In de losse bijlage zijn alle cijfers van de afgelopen vijf metingen terug te vinden per subgroep (inclusief de hier niet apart beschreven groep 'rechthebbenden'). Cijfers zijn gebaseerd op antwoorden van de daklozen zelf en zijn niet geverifieerd (zelfrapportage). Bij onduidelijke of inconsistente antwoorden is wel doorgevraagd om een zo goed mogelijk beeld te krijgen.

HET BEELD VAN ALLE DAKLOZEN

ALLE DAKLOZEN

VOORGESCHIEDENIS

Ruim een derde van de mensen is op dit moment al langer dan een jaar dakloos. Een aantal zelfs meer dan vijf jaar (8%). Drie op de tien geïnterviewden zijn eerder ook al eens dakloos geweest. Bij de vorige meting van 2016/2017 was het aandeel mensen dat vrij recent (korter dan een jaar geleden) voor het eerst dakloos is geworden toegenomen. Dat is nu gestabiliseerd. Het is niet direct mogelijk dit als een positieve of negatieve ontwikkeling te duiden. Enerzijds kun je zeggen dat het zorgelijk is als er meer mensen recent dakloos zijn geworden. Anderzijds kun je zeggen dat het positief is als minder mensen lang dakloos blijven. De groep recent daklozen wordt verderop nog als aparte groep beschreven en vergeleken met de mensen die al langer dakloos zijn.

De helft van de geïnterviewden woonde voordat zij dakloos werden in een eigen huur- of koophuis. Dit is meer dan in voorgaande jaren. Bijna een derde woonde als laatste in huis bij of samen met bekenden. Het gaat dan vooral om vrienden/kennissen en familie en in mindere mate om verblijf bij een partner of ouders. Bij de vorige meting was het aandeel mensen dat bij bekenden verbleef (waaronder zogenoemde bankslapers) flink toegenomen, maar nu is dat aandeel weer vergelijkbaar met andere jaren. Het aandeel mensen dat dakloos is geworden na verblijf in huisvesting verstrekt door een werkgever is

verdubbeld, maar het gaat hier nog steeds om een kleine groep (7%). Meestal gaat het om Midden- en Oost-Europeanen.

Ik werd voor het eerst dakloos toen ik mijn huis aan m'n broer had gegeven. Hij betaalde de huur niet meer waardoor ik in de schulden raakte. Ik heb € 38.000 schuld.

Omdat meer mensen dan voorheen een eigen woning hadden, zien we ook een toename in het aandeel mensen dat dakloos is geworden omdat ze hun huis zijn uitgezet (of huisuitzetting dreigde). Met name het aantal (dreigende) uitzetting uit een corporatiewoning (25%) is hoger dan de afgelopen jaren. De andere drie meest genoemde redenen voor het verlies van hun laatste woonplek zijn: huis verlaten na conflict met of op verzoek van partner (14%) of vrienden/familie (11%) en (dreigende) huisuitzetting door een particuliere verhuurder/huurbaas (10%).

Interviewer: Meneer geeft aan dat hij uit huis is gezet omdat hij Koning Willem-Alexander al jarenlang een stapje voor was. De koning wilde hierdoor wraak nemen.

Bij de vorige meting bleek dat minder mensen dan voorheen ooit buiten hebben geslapen. Dat aandeel (ruim een derde) is gelijk gebleven. Helaas zien we wel dat het aantal mensen dat heel recent nog buiten heeft geslapen weer is toegenomen (en nu weer vergelijkbaar is met eerdere metingen).

VERBLIJFPLAATS 'S AVOND EN OVERDAG

Op een enkeling na heeft iedereen in de 30 dagen voorafgaand aan de enquête al eens gebruik gemaakt van de nachtopvang. Dat is vergelijkbaar met de vorige meting en meer dan de jaren daarvoor. (Dat hangt voor een deel samen met hoe lang de Winterkouderegeling al van kracht is in de 30 dagen voorafgaand aan het onderzoek). Mensen maken vaak gebruik van diverse slaapplekken. Zo zien we dat een kwart ook overnacht bij familie, vrienden of kennissen. In de afgelopen metingen zagen we dat een hoog gebruik van de nachtopvang samenging met minder verblijf op straat en vice versa.

Bij deze meting is dat (helaas) niet het geval: ondanks dat 96% in de afgelopen 30 nachten gebruik heeft gemaakt van de nachtopvang, geeft 25% van de ondervraagden aan dat ze de afgelopen 30 nachten (ook) één of meer nachten buiten hebben geslapen. Dat zijn er dus meer dan bij de vorige meting (toen 16%), maar is vergelijkbaar met eerdere jaren. Van de mensen met een CO-pas zegt 13% de afgelopen 30 nachten wel eens buiten te hebben geslapen. Het aantal mensen dat in de afgelopen 30 nachten nog in een eigen (zelfstandige) woonruimte verbleef neemt af, evenals het aandeel mensen dat in detentie verbleef.

Ik wil mijn kennissen niet tot last zijn. Ik zou daar wel naar toe kunnen, maar dat wil ik niet.

Overdag maken veel daklozen (ruim de helft) gebruik van de dagopvang van de Maatschappelijke Opvang. Een derde zegt (daarnaast) overdag buiten op straat te verblijven. Het aantal mensen dat tijd doorbrengt bij familie en kennissen neemt wat af. Interessant is nog te melden dat een vijfde overdag betaald werk of vrijwilligerswerk doet, zoals klusjes in de opvang.

DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

Op wat kleine schommelingen na zijn de demografische kenmerken van de daklozen heel stabiel: De gemiddelde leeftijd is zo'n 43 jaar en 9 op de 10 daklozen is een man. Ongeveer een derde van de mensen is in Nederland geboren en twee derde heeft de Nederlandse nationaliteit. Een kwart is geboren buiten de EU en zo'n 10% heeft de nationaliteit van een 'nieuwe' EU-lidstaat¹.

¹ Onder de nieuwe EU-lidstaten vallen: Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

PROBLEMATIEK EN GEZONDHEID

Ook de problematiek van daklozen (voor zover in het onderzoek bekeken) is over de jaren gezien vrij stabiel. Bijna de helft van de mensen heeft op het moment van het onderzoek geen inkomen. Een even grote groep heeft een uitkering (participatiewet, WW of WAO). Een minderheid van zo'n 5% heeft betaald werk.

De schuldenproblematiek van daklozen is zeer zorgelijk. Daklozen in Rotterdam hebben vaker schulden en ook hogere schulden dan in andere steden. Het aandeel mensen met zeer hoge schulden nam de afgelopen jaren toe. We zien nu weer een daling, maar nog steeds heeft meer dan een op de vier mensen een schuld van meer dan € 10.000 (en meer mensen weten niet hoeveel schuld ze hebben, waaronder zich ook mensen zullen bevinden met hele hoge schulden).

Een derde van de geïnterviewden heeft het afgelopen jaar in detentie gezeten. Dat is stabiel, maar uiteraard wel veel meer dan de 'gemiddelde burger'.

Twee derde zegt geen of weinig alcohol of drugs te gebruiken.

Doordat mensen veelal geneigd zijn om het gebruik wat af te zwakken is deze zelfrapportage wellicht niet helemaal betrouwbaar en waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijkheid. Echter, door elke meting op dezelfde manier te vragen naar het gebruik van alcohol en drugs, zijn de uitkomsten over de jaren heen wel met elkaar (en met de andere grote steden) te vergelijken.

Interviewer: Meneer heeft wel in detentie gezeten maar wil verder niets kwijt. Moeilijke jeugd, ouders gescheiden, internaat vanaf z'n 5e en verkeerde vrienden. Uiteindelijk geeft hij aan toch wel eens wat te drinken. Doet vrijwilligerswerk.

Het (dagelijks) gebruik van cocaïne is beperkt en neemt (vooralsnog) niet verder toe. Ook het aandeel mensen dat opiaten gebruikt is klein, maar neemt (vooralsnog) niet verder af. Wat betreft gezondheid is de helft (zeer) tevreden over hun eigen gezondheid. Bijna een kwart van de mensen beoordeelt de eigen gezondheid echter als slecht of zeer slecht, en dat aandeel groeit gestaag. Ongeveer 4 op de 10 ondervraagden gebruikt (door een arts voorgeschreven) medicijnen*.

** een nadere analyse van het medicijngebruik kan desgewenst aanwijzingen geven over het type gezondheidsklachten of aandoeningen.*

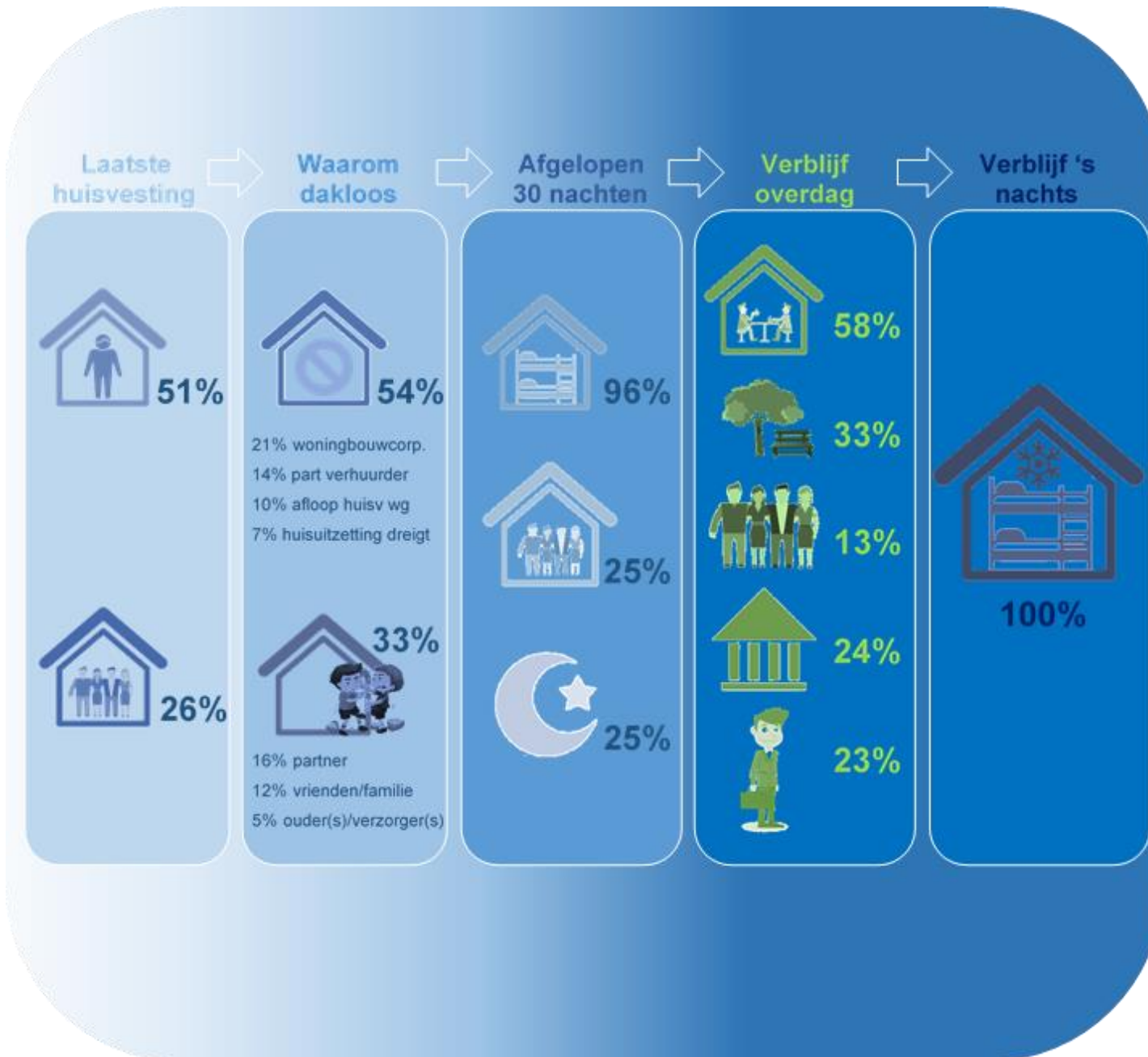
Het aandeel mensen dat (naar eigen zeggen) ooit is opgenomen voor 'emotionele of psychische problemen' is, zeker in vergelijking met de algemene bevolking, vrij hoog (19%).

Ook is gevraagd met welke zorgverleners men het afgelopen jaar contact heeft gehad. Opvallend hierin is de stijging van het aantal mensen dat een tandarts heeft gezien (van daklozen is bekend dat ze vaak gebitsproblemen hebben). Het aandeel onverzekerden ligt stabiel rond 25%.

Heeft u zorg ontvangen van de GGZ? Zij vinden van wel, maar ik denk daar toch anders over!

Interviewer: Meneer geeft aan dat zijn dakloosheid voorkomen had kunnen worden als de gemeente, GGZ en woningcorporatie meneer tijdig hadden geholpen. Hij heeft al een paar keer BOPZ gehad. Hij is een verzamelaar. Een beetje bijzondere man, soms wat warrig.

HET BEELD VAN RECENT DAKLOZEN

- 91% (male icon) / 9% (female icon) / 43 jaar
- 49% (daklozen-/bijstands) uitkering (in aanvraag)
- 26% afgelopen jaar in detentie
- 66% (DEBT icon) / 24% > € 10.000,-
- 28% (bottle, glass, marijuana icon) (bijna) dagelijks gebruik
- 21% (heart rate icon) (zeer) slechte gezondheid
- 42% (pill icon) gebruikt medicijnen
- 51% afgelopen jaar contact huisarts / 31% afgelopen jaar contact straatdokter
- 28% afgelopen jaar contact tandarts
- 19% afgelopen jaar contact eerste hulp
- 25% (cross icon) geen ziektekostenverzekering

RECENT DAKLOZEN

Bij de afgelopen twee enquêtes bleken er relatief veel nieuwe daklozen te zijn. Daarmee bedoelen we mensen die korter dan een jaar geleden voor het eerst dakloos zijn geworden. Voor de beeldvorming en het beleid is het nuttig apart stil te staan bij deze groep en na te gaan in hoeverre ze verschillen van de totale groep daklozen.

In totaal is er met 90 recent daklozen gesproken. Van hen hadden er 67 een CO-pas en 19 niet. Van vier personen was het niet duidelijk of zij buiten de Winterregeling ook toegang hadden tot de nachtopvang. Zie de bijlagen voor alle cijfers over recent daklozen van de afgelopen metingen (apart document).

VOORGESCHIEDENIS

Ongeveer de helft van de recent daklozen woonde als laatste in een eigen koop- of huurhuis. Dat is vergelijkbaar met de totale groep. Bij de vorige meting had een kleine meerderheid van de recent daklozen als laatste bij anderen gewoond (partner, ouders, vrienden etc), maar nu is dat aandeel veel lager (ruim een kwart) en meer vergelijkbaar met eerdere metingen. Mogelijk was er twee jaar geleden bij nieuwe daklozen tijdelijk een toename van het aantal

'bankslapers' maar de informatie uit dit onderzoek is te oppervlakkig om die conclusie te kunnen trekken.

Wat de reden van dakloosheid betreft is deze groep vergelijkbaar met de mensen die al langer dakloos zijn. Dat wil zeggen dat huisuitzetting door de woningbouwcorporatie, huis verlaten op verzoek van partner en huisuitzetting door

Ik ben twee bedrijven kwijtgeraakt: een autohandel en 2 wasstraten. Ik heb veel geld verloren. Ik heb ongeveer 100.000 Euro schuld. Ik had een eigen appartement, maar na twee jaar zonder inkomen kon ik de huur niet meer betalen.

een particuliere verhuurder de meest genoemde redenen waren waarom mensen hun laatste vaste verblijf hebben verlaten.

Niet verrassend, maar wel belangrijk is te constateren dat recent daklozen minder vaak in hun leven buiten hebben geslapen dan mensen die al langer dakloos zijn. Desalniettemin komt dit toch nog vaak voor: bijna de helft heeft wel eens buiten geslapen.

VERBLIJFPLAATS 'S AVOND EN OVERDAG

Vrijwel alle recent daklozen hebben in de 30 dagen voorafgaand aan de enquête ook al in de nachtopvang geslapen. Hierin verschillen ze dus niet van de langer daklozen. Ook het aandeel mensen dat de afgelopen 30 nachten een keer buiten heeft geslapen is vergelijkbaar met de overige daklozen. Het gebruik van andere slaapplekken is eveneens vergelijkbaar. Wel zien we iets minder mensen die in een woonvoorziening sliepen en iets meer mensen die in het buitenland verbleven, maar het gaat hier dan om hele kleine aantallen.

*Interviewer: Looking for better days.
Meneer sliep tot 6 maanden geleden in de auto, sindsdien in de nachtopvang. Hij ws te laat met huur betalen en daarom uit huis gezet.*

Ook wat betreft het verblijf overdag is er weinig verschil tussen recent daklozen en mensen die al langer dakloos zijn. Ruim de helft maakt gebruik van de dagopvang, een derde verblijft (ook) op straat en een kwart in een openbaar gebouw zoals een bibliotheek. Net als bij de totale groep is het opvallend dat mensen dit jaar minder tijd doorbrengen bij hun eigen netwerk van familie/vrienden/kennissen dan vorige jaren.

DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

Uit eerdere metingen bleek telkens dat de nieuwe daklozen jonger zijn dan mensen die al langer dakloos zijn, maar de laatste jaren is dat gemiddeld genomen niet meer zo: de recent daklozen zijn net als de hele groep daklozen gemiddeld 43 jaar en in beide groepen is zo'n 25% jonger dan 35 jaar en minder dan een op de vijf ouder dan 55 jaar. Daarnaast bleek in het verleden dat er onder nieuwe daklozen wat meer vrouwen te vinden zijn. Maar ook dat is nu minder het geval. Wat betreft herkomst zien we dit jaar onder recent daklozen meer mensen vanuit de EU (buiten NL) dan bij de mensen die al langer dakloos zijn. In vergelijking met vorige jaren zien we bij de recent daklozen minder mensen die zijn geboren in Nederland, en meer mensen die binnen of buiten de EU zijn geboren.

PROBLEMATIEK EN GEZONDHEID

In grote lijnen is de problematiek van recent daklozen wat minder groot dan van mensen die al langer dakloos zijn: ze hebben het afgelopen jaar minder vaak in detentie gezeten, hebben wat minder vaak schulden, gebruiken (naar eigen zeggen) minder drugs of alcohol en zijn wat positiever over hun gezondheid. Het alcoholgebruik onder recent daklozen is wel wat hoger dan de vorige jaren, maar nog steeds lager dan bij langer daklozen.

Het aandeel mensen dat contact heeft gehad met een GGZ-instelling is vergelijkbaar met het aandeel mensen dat langer dakloos is (en wat lager dan vorige jaren) en dat geldt ook voor opnames vanwege psychische problemen.

Interviewer: Meneer was zeer kalm, bijna in trance. Het is bijna niet te geloven dat meneer geen drugs had genomen, hij sprak ook zeer traag.

Bij recent daklozen zien we wel minder contact met verslavingszorg dan bij langer daklozen. (Maar door de kleine aantallen zijn de verschillen niet erg hard te maken).

Als we naar het verschil tussen 'oude' en 'nieuwe' daklozen kijken kunnen er verschillende dingen aan de orde zijn: wellicht is de problematiek van recent daklozen wat kleiner omdat problemen groter worden naarmate men langer dakloos is, of: mensen met minder grote problemen hebben hun leven weer eerder op de rit en zien we dus minder vaak terug bij langdurig daklozen.

NIET RECHTHEBBENDEN: MENSEN ZONDER CO-PAS

47 mensen die zijn geïnterviewd hadden geen CO-pas, maar konden tijdens de Winterregeling in de nachtopvang slapen. Op een aantal aspecten zien we verschillen in het profiel en de achtergrond van deze mensen ten opzichte van de mensen die wel een CO-pas hadden. Maar, omdat het om een beperkt aantal mensen gaat moeten we voorzichtig zijn met het vergelijken van percentages en het trekken van conclusies. Wel geven de antwoorden van 47 personen een goede indruk van deze groep. Zie de bijlagen voor alle cijfers (apart document).

VOORGESCHIEDENIS

Ruim een derde van de niet-rechthebbenden woonde voorheen in een eigen koop-/huurhuis. Een kwart had huisvesting via de werkgever. Bij de pashouders had slechts één persoon huisvesting via de werkgever en had de helft een eigen koop-/huurhuis.

Ruim de helft van de geïnterviewden is nu dakloos vanwege (dreigende) huisuitzetting of afloop van huisvesting door de werkgever. Daarnaast hebben zeven mensen op verzoek of na een conflict het huis verlaten.

Ik werkte in het circus in de techniek. Ik ken Nederland dus goed omdat ik het hele land doorreisde. Ik wil niet terug naar Engeland. Daar moet je hard werken, heb je weinig tijd etc. In Polen woont mijn moeder. Het is wel beter geworden in Polen hoor. Maar ik wil er niet naar terug.

Overigens hebben 19 van de 47 mensen zonder pas wel een pas aangevraagd. De redenen waarom men (nog) geen pas heeft zijn divers: te laat met verlenen, woont eigenlijk in het buitenland, schorsing, in een andere stad een pas aangevraagd, geen verblijfsvergunning.

Het merendeel van de mensen zonder pas heeft ooit buiten moeten slapen en heeft ook in de maand voorafgaand aan het onderzoek een of meer nachten buiten doorgebracht.

Lang geleden heb ik op straat geslapen, maar dat kan ik me niet meer zo goed herinneren. Hiervoor woonde ik in een zorginstelling in de Middellandstraat.

In vergelijking met de pashouders lijken er meer mensen te zijn die sinds kort (weer) dakloos zijn geworden.

VERBLIJFPLAATS 'S AVOND EN OVERDAG

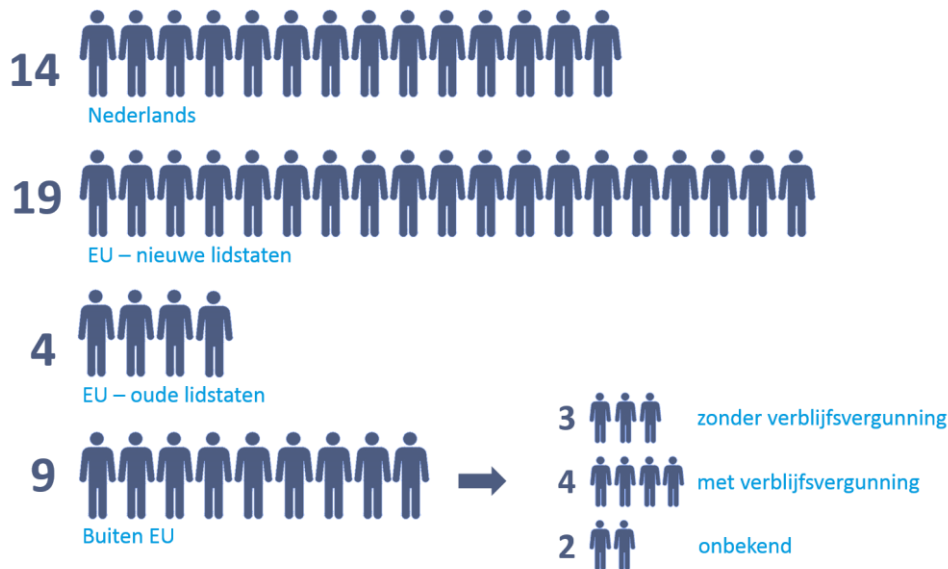
Op vier personen na hebben alle betrokkenen in de 30 dagen voorafgaand aan de enquête ook al in de nachtopvang geslapen. De Winterregeling was toen al twee weken van kracht. Bijna twee derde van de mensen zegt de afgelopen 30 dagen (ook) een of meer dagen buiten te hebben geslapen. Onder de pashouders is dit aandeel met 13% beduidend lager. In vergelijking met pashouders lijken de mensen zonder pas de afgelopen maand ook vaker in detentie te hebben gezeten, in een voor wonen ongeschikte behuizing of in het buitenland te hebben doorgebracht.

Overdag maakt de meerderheid, meer dan bij de pashouders, gebruik van de dagopvang. Ze brengen daarentegen minder vaak tijd door met familie/vrienden/kennissen. Mogelijk hebben ze een kleiner netwerk dan pashouders.

DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

Onder de niet-rechthebbenden bevinden zich alleen mannen. Ze zijn gemiddeld wat jonger dan pashouders (gemiddeld 41 jaar). 30% heeft de Nederlandse nationaliteit en 20% een nationaliteit van buiten de EU. De andere helft komt uit de EU, waarvan het merendeel uit een van de nieuwe EU-landen. Vergeleken met de pashouders is dit aandeel groot.

Drie personen hebben geen verblijfsvergunning (zij maken gebruik van de Winteropvang, niet van een BBB).

PROBLEMATIEK EN GEZONDHEID

Dat het hier om een andere groep mensen gaat dan de pashouders is goed te zien in de problematiek en situatie van deze mensen. In vergelijking met de pashouders hebben ze vaker in detentie gezeten en veel mensen hebben op dit moment geen (legaal) inkomen. Daartegenover staat dat er minder sprake is van (hoge) schulden, misschien omdat ze niet in een positie verkeren om schulden op te lopen (huur, belasting en dergelijke) en/of omdat een groot deel nog niet zo lang dakloos is.

Ik ben mijn huis kwijtgeraakt door een wietkwekerij. De behandelaar bij Bouman heeft nu een plekje voor me geregeld in beschermd wonen.

Ze gebruiken minder vaak medicijnen en lijken, naar hun eigen oordeel, minder vaak een slechte gezondheid te hebben dan pashouders. Zorgelijk is wel dat zes op de tien niet-rechthebbenden geen ziektekostenverzekering heeft. Toch heeft bijna twee derde van de niet-rechthebbenden het jaar voorafgaand aan het onderzoek contact gehad met een of meer zorgverleners, waaronder bijvoorbeeld de huisarts, een arts in de politiecel/detentie, spoedeisende hulp, de straatdokter. Het kan zijn dat deze contacten hebben plaatsgevonden in de tijd dat men nog wel verzekerd was.

Ik ben verslaafd aan cocaïne, maar wil nu gaan detoxen. Mijn ex-vriendin heeft borderline en 3 kinderen zijn door Jeugdzorg afgepakt. Ik wacht nu op een plek in de opvang in Spijkenisse.

Een derde van de geïnterviewden is ooit opgenomen geweest voor emotionele of psychische problemen. In vergelijking met de pashouders (en de algemene bevolking) is dit hoog (32% versus 13% bij rechthebbenden). Ook het middelengebruik lijkt onder de mensen zonder pas hoger te zijn (55% vs 32% (bijna) dagelijks gebruik).